

Циховська Е.Д.,
кандидат філологічних наук,
Бердянський державний
педагогічний університет

Є. МАЛАНЮК І Ю. ЛОБОДОВСЬКИЙ: КОНТАКТНІ І ТИПОЛОГІЧНІ ЗВ'ЯЗКИ

До розгляду української теми у поезії Ю. Лободовського зверталися такі дослідники, як С. Стемпень, С. Шевченко, І. Шиповська. Про вплив творчості Є. Маланюка на польського поета згадувалося у розвідках О. Багана, Л. Сірик, Я. Савицької, А. Якубовської-Ожуг та ін. Однак питання контактних і типологічних зв'язків Є. Маланюка та Ю. Лободовського не було об'єктом уваги вчених. Тому основною метою статті є розгляд спільних і відмінних рис життєвого і творчого шляху обох митців, а також аналіз змістового наповнення і втілення в їх поезіях концепту "Степової Еллади", з'ясування "проблемних" зон комунікації топосу "поет-деміург" тощо.

З Юзефом Лободовським Є. Маланюк започаткував приятельські стосунки у Варшаві в 1936 р., де той жив разом із дружиною. Польський поет працював на Польському радіо, підтримував зв'язки зі Східним інститутом, з творчими групами "Prometeusz", "Ми", друкувався у часописах "Droga", "Kamena", "Myśl Polska", "Skamander", "Wiadomości literackie", "Płon", "Marchoń", "Biuletyn Polsko-Ukraiński", "Wschód", у польських еміграційних часописах "Wiadomości", "Tygodnik Polski", "Orzeł Biały", "Dziennik Polski", "Kultura".

Разом з тим він співпрацював з Українським науковим інститутом. Ця установа була заснована заходами уряду УНР 1930 (фактично 1928) року, при Міністерстві віровизнань та освіти, щоб досліджувати історію України та польсько-українських взаємин. На замовлення інституту Ю. Лободовський переклав 21 твір Т.Шевченка, що в 1936 р. увійшов до ювілейної книги, присвяченої Кобзареві ("Варнак", "Причинна", фрагменти поеми "Гамалія", "І мертвим, і живим, і ненарожденим землякам моїм...", "До поляків" та ін.).

У варшавський період життя Ю. Лободовський налагодив творчі стосунки з

представниками українського еміграційного ауратичного кола в Польщі П. Зайцевим, Н. Лівичкою-Холодною, Ю. Липою та ін., перекладав твори М. Рильського, П. Тичини, О. Ольжича, М. Зерова, Ю. Клена, О. Теліги, С. Гординського та ін. З еміграційних авторів, на думку С. Стемпня, Ю. Лободовський особливо виділяв Є. Маланюка, якому навіть присвятив підготовлену до друку чотиритомну антологію української поезії "Скитська Еллада" [17, 15].

Він переклав близько 23 творів Є. Маланюка, вміщуючи їх майже у кожному номері паризької "Kulturzy". Художній спадщині українського колеги Ю. Лободовський також відвів чотири розвідки в "Kulturze" ("Scylle i Charybda poezji ukraińskiej". – 1954. – № 5, 6; "Poezja Jewhena Malaniuka". – 1955. – № 10; "Ostatnia wiosna". – 1959. – № 7, 8; "Po śmierci Malaniuka". – 1968. – № 10).

У статті "Po śmierci Malaniuka" (жовтневий номер паризької "Kulturzy") Ю. Лободовський зауважує, що пам'ять українського поета заслуговує більшої уваги, оскільки "усюди його вважають першим українським поетом на Заході", а не тільки в Польщі [9, с.111], і "в ієрархії української поезії півстоліття Маланюк посідає одне з перших місць" [9, 114].

Ю. Лободовський згадує знайомство з Є. Маланюком на початку 1936 р., у Варшаві. Вони здебільшого зустрічалися у редакції "Biuletynu Polsko-Ukraińskiego" через справи і лише іноді в товариській атмосфері: "Високий, міцно збудований чоловік, з обережними рухами і спокійним, який рідко коли підвищував голосом, тримався швидше з певною стриманістю, без надмірної одкровеності... Рішучий антикомуніст, водночас не приховував своєї русофобії, хоч впливи літературної російської культури були в його вихованні і творчості очевидні" [9, 111–112]. За визначенням митця, "був це поет національної поразки, але ніколи не задовольнявся роллю траурної голосіпльниці, що сумує в руїнах" [9, 112].

До статті Ю. Лободовського додано кілька перекладів віршів Є. Маланюка, де домінують дисгармонія і хаос, згодом їх передрукував журнал "Сучасність". Через усі поезії як наскрізна "obsesja" проходить образ "місяця лютого", коли народився і помер поет. Ю. Лободовський не вбачав у цьому випадковості. Є. Маланюк передбачав свій відхід за межу. З цим погоджується Л. Куценко, зазначаючи, що "поета цікавила тема автопророцтва у поетичній творчості" [6, 9]. Як аргумент дослідник наводить вірш "Пам'яті поета і воїна" Є. Маланюка, присвячений М. Гумільову. За епіграф взяті рядки з поезії російського поета, де він передбачає свій кінець. Наводимо один з віршів Є. Маланюка під назвою "Luty" (28.II.1964) у перекладі Ю.Лободовського: "Miesiąc luty – prawdziwie luty. / Przyczaiłeś się, czujesz i czekasz, / aż poskręca nerwy zły smutek, / Aż na serce zabraknie lekarstw" [6, 126].

На смерть Є. Маланюка відгукнувся й лондонський тижневик "Wiadomości", опублікувавши на перших шпальтах травневого номеру його поезію "Warszawa" в двох перекладах Ю. Тувіма й Ю. Лободовського, а також статтю "Eugeniusz Malaniuk" Д.С. Вандича, в якій подається стислий огляд життєвого шляху поета, наголошується на трагічних сторінках біографії поета і його катастрофічному світогляді ("меланхолія, яка віє з історії його життя"). Є. Маланюк характеризується як "вічний блукач-емігрант". У рецепції Д.С. Вандича Є. Маланюк схожий на "щирого, бойового українця", який був "типом західноєвропейського гуманіста в найкращому виданню", "мав глибоке відчуття своєї національної окремішності і ревно боровся за право України на самостійне існування" [2, 1]. Автор згадує, як вони не раз мали довгі розмови про культуру Еллади і Візантії, причому, на думку Д.С. Вандича, "основною його (Є. Маланюка. – Е.Ц.) була Еллада, не Візантія" [2, 1].

Про існування культури Еллади і у творчості Ю. Лободовського зазначає Л. Сірик. Дослідниця пише, що польський митець був "очарований історіософічною, задумливою

лірикою українського поета, майстерність якої органічно перепліталася з мудрою філософською думкою" [16, 121–122]. Сам Ю. Лободовський у статті "Poezja Jewhena Małaniuka" (1955) зауважує, що "еллінський міф з'явився вперше у Зерова; міф кийського варязького середньовіччя окрили поезію Дарагана, а дещо пізніше Стефановича і Лятуринської, але Маланюк в першому і другому випадках здобув візію повністю самостійну і розробив її найбільш історіософічно" [10, с.37]. До речі, цей образ також використав польський поет і філософ Чеслав Ястжембець-Козловський (1894–1956), опублікувавши в 1936 р. переклад поезій Є. Маланюка під назвою "Hellada Stepowa".

Таким чином, під впливом Маланюкової історіософської концепції польський поет Юзеф Лободовський написав поему "Hellada Scytyjska" з присвятою Євгенові Маланюку. Найприкметнішою рисою поетичного стилю Ю. Лободовського, на думку С. Шевченка, стала "міфологізація України в образі "скіфської Еллади" і в образах пізнішої української історії над прірвами чергових катастроф, у гинучій красі, у романтичній пристрасті, де ледь-ледь далені мерехтлива надія" [19, .387]. Проте Ю. Лободовського зацікавило не тільки лейтмотив Степової Еллади, а й образи, через які Є. Маланюк розкриває свої історіософські візії: південний степ, шлях, вітер, Чорне море тощо.

Поема "Hellada Scytyjska" Ю. Лободовського схожа до Гомерівського епосу, де порівняння України-Скитської Еллади з Іліадою, Тросю викликає аналогію з античною трагедією, на що вказує сам автор, згадуючи в тексті ім'я Гомера.

Якщо в Є. Маланюка прототипом Еллади було місце його народження – Херсонщина з її безкрайними просторами, річкою Синюхою, то Ю. Лободовський бере за зразок Еллади Волинь – край, який справив на нього незабутнє враження, вплинув на його рецепцію України: "Nim rzewny wiecór na cichych wołyńskich sielankach / wsparł się, napój gwiaździsty lejąc z siniego dzbanka" [8, 66]. Проте Маланюку Волинь також запала в душу: "Та не стомлюсь довіку пам'ятати / Блакитний день волинської землі, / Співаю Ікву в шумі водоспаду, / Пруживий мармур ледь смаглявих тіл" [13, 342].

У поемі "Pochwała Ukrainy" Ю. Лободовського, стилізованій під хвалебну оду "Tobie śpiewam, o, Ukraino, ciebie pochwalam / w pieśniach, co szumią urocnie, morskim podobne / falom, nutą stęsknioną, / dźwięcznym słowem, wezbranym / rytmem" [8, 36], автор наголошує на унікальності української землі. Цю ідею проповідує і Є. Маланюк у поезії "Ісход".

У Ю. Лободовського:

Do jakiej się rogownał
błogostawiejszej ziemi [8, 38].

Однаково бачать поети й образ українця, акцентуючи на двох ознаках – обличчі і гострому зорі. Ю. Лободовський характеризує очі українця за допомогою епітету "соколині", що в українській символіці має значення "дійові" й "віщі" [18, 221].

В Ю. Лободовського:

Wiatr twój
osmala twarze na brąz brunatne i oczy harde, jak
sokół, ma każdy młodzieniec [8, 38].
Potomek smagłych twych synów [8, 36].

У Є. Маланюка:

Руки їх від вітру бронзові, (...)
Зір прозорий, як синій простір,
І – як обрйо смуга – гострий [13, 163].

Образ берези, що в Є. Маланюка уособлює Росію, конотований негативним сенсом ("Берізки хорі і брудні..." [13, 217]), а в Ю. Лободовського позитивним і пейзажно обрамлює події на території України: "Postawię na mogiłach dymiące świece brzóz... / Niech opłakują krwawe żniwa" [8, 42]. До речі, за первісною язичницькою символікою береза – "жіноче" дерево, "дерево мертвих", парно-протилежна "чоловіку" дубові, береза біла, а дуб чорний [18, 235].

З'єднаний з Україною походженням по батьківській лінії, могилами рідних (батько поета похований в місті Єйську: "Ojciec mój, gdy go wicher przeznaczenia zaniósł, w czarnej / kozackiej ziemi, na znojnym Kubaniu spoczął, dług / emigrancki splecając swym prochem" [8, 40]), перебуванням на її території, Ю. Лободовський знаходиться у стані невагомості між Україною, сином якої вважав себе, і Польщею, сином якої вважається: "pragnął tęczę nowego / przymierza połączyć dwie ojczyzny, sam na pół rozdarty" [8, 40]. Цю дилему він розв'язує, прокладаючи міст дружби між українським і польським народом і присвятивши цій ідеї свою творчість. Перед Є. Маланюком ніколи не стояв подібний вибір, бо, народжений в Україні, він продовжував в еміграції сумувати за нею, навіть у Польщі, розлуку з якою дослідники його творчості називають другою еміграцією поета.

Є. Маланюк, маючи козацько-чумацьке коріння, не раз опоетизовував свій родовід: "Внук кремезного чумака, / Січовика блідий правнук..." [13, 70]. Ю. Лободовський теж по батьківській лінії походив із козаків, друзі навіть називали його "Лободою", про що свідчать листи до Ядвіги Савицької (1988 р.): "Атаман Лобода, про якого Пані запитувала, то справді мій предок, але немає нічого спільного з історичним Лободою [...]. Прізвище то було дуже на Україні розповсюджене. Близьких даних про мого предка знаю дуже мало, знаю, що брав участь у битві під Хотиним (1621), після чого змінив релігію і одружився з польською шляхтичкою. Отримав дворянський титул" [15, 9]. У поемі "Кош атamana Lobody" подано міф про походження Ю. Лободовського від козацького отамана Лободи, який підтверджує і його мадридський приятель Казимір Тилько-Добжанський: "Наш стиль життя не пробуджував у нього симпатії. Він був степовий, вільний" [20, 64].

Як Є. Маланюк, так і Ю. Лободовський працювали заради налагодження аури польсько-українського діалогу. Із інтерв'ю Ю. Лободовського торонтівському українському місячнику "Нові дні" (1950 р.) стало відомо, що він переклав "Лісову пісню" Лесі Українки: "Саме Євген Маланюк і ознайомив мене з цим чудовим твором" [7, 64]. У 1939 р. навіть було назначено дату вистави цього твору в Національному театрі Варшави. Однак розпочалася війна і переклад загубився.

Творчість Є. Маланюка суголосна з творчістю представників польської ауратичної еліти своїми універсаліями, численними образами світової культури – античними, біблійними, історичними, літературними, слов'янською міфологією, що давало змогу філософськи узагальнити реальність, пропустити її крізь призму власного таланту та світосприймання.

Відомо, що на Є. Маланюка певним чином вплинула російська ауратична культура, його поезія, на думку М. Ільницького, "несе з собою характер суто російського світовідчуття, зокрема російського месіанізму" [4, 227]. У статті "Кінець російської літератури" (1923) Є. Маланюк окремо виділив постать О. Блока як "величезне явище в російській літературі останнього періоду (символізму)", що завершує трикутник Пушкін – Лермонтов – Блок і вражає своєю "трагічністю, приреченням, роздвоєнням..." [12, 348].

Захоплювалися аурую О. Блока й польські митці: Ю. Тувім перейнявся образом його містичного міста, Я. Івашкевич у статті „Блок (из ниги "Петербург")” розмірковував про наближення О. Блока до польської тематики [3, 36]. Польський митець К. Вежинський, потрапивши у 1915 р. до російської неволі, за свідченням польської дослідниці

18. Українські замовляння / Упоряд. М.Н.Москаленко. – К.: Дніпро, 1993. – 309 с.
19. Шевченко С. Поезії Юзефа Лободовського на українську тематику в оригіналах і перекладах // Українсько-польські літературні контексти. Київські полоністичні студії. – Т. IV. – К., 2003. – С.387-391.
20. Śmieja F. Józef Łobodowski o sobie i o swojej poezji // Odra. – 1991. – № 4. – S.63-65.

АННОТАЦІЯ

В статье рассматриваются общие и отличные черты жизненного и творческого пути Е. Маланюка и Ю. Лободовского. Автор анализирует содержательное воплощение в поэзиях обоих создателей концепта "Степной Эллады", выяснение "проблемных" зон топоса "поэт-демиург".

SUMMARY

The article deals with general and different features of E. Malaniuk's and J. Lobodovsky's vital, creative way. The author analyses a contents realization of the concept "Stepova Hellada" in a poetry of both writers, a clarification of "problematical" zones of the topos "poet-demiurge".

Ключевые слова: контактные и типологические связи, концепт, топос, поэт-демиург, историософия, аура, эмиграция, эпоха.

Key words: contact and typological ties, concept, topos, poet-demiurge, historiosophy, aura, emigration, epoch.